

проблем можна було б пояснити через теорію зміни правлячих еліт, однак суспільно-політичні та економічні перетворення, в даному випадку, супроводжуються зміцненням позицій старих управлінських прошарків при видозміні ідеологічних гасел¹. Таким чином, на сучасному етапі ідеологія виступає важливим елементом цільової функції, який здатен стати або каталізатором, або нейтралізатором дії її фундаментальних складових.

Література

1. *Галабурда М. К.* Методология институционализма; осознание категориального аппарата // Наукові праці Донецького національного технічного університету. Серія: економічна. Випуск 34-1 (138). — Донецьк: ДонНТУ, 2008. — С. 24—30.
2. *Гэлбрейт Дж. К.* «Экономические теории и цели общества» @ Copyright 1999—2001, Institute «The School of Economics».
3. *Малий І., Галабурда М.* Економічна наука: проблеми усвідомлення методології // Економіка України. — 2006. — № 9(538)/ — С. 45—55.
4. *Самуэльсон П.* Основания экономического анализа. — СПб.: Экономическая школа, 2002.
5. *Ropke, Wilhelm.* Against the Tide. Chicago: Regnery, 1969.

Статтю подано до редакції 19.03.09 р.

УДК 330.101.5

Л. В. Лебедева, аспірантка,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

МЕТОДОЛОГІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ ЯК СКЛADOVA ЗАГАЛЬНОНАУКОВОЇ МЕТОДОЛОГІЇ ПІЗНАННЯ

Досліджено питання трактування сутності поняття загальнонаукової, спеціальної та практичної методології пізнання, проаналізовано їх співвідношення. Досліджено також проблему взаємозв'язку предмету та методу політичної економії,

---

¹ В цьому аспекті, можна нагадати слова відомого німецького кейнсіанця, представника фрайбурзької школи В. Рьопке: «Це бал-маскарад ідеологій і маски можна розпізнати... Слова і категорії, із таким вагомим значенням, як свобода, справедливість, право на цьому маскараді втрачають свій зміст та слугують єдиній меті — захопленню або захисту влади» [5].

історії еволюції методів наукового аналізу. Обґрунтовано сутність та функції методологічного плюралізму як нового наукового підходу у методологічному дослідженні.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: методологія, загальнонаукова методологія, практична методологія, метод та предмет політичної економії, методологічний плюралізм.

Що таке методологія, який зміст ми вкладаємо у це поняття? Багато людей, що не займались дослідженням цього питання, не зможуть дати конкретну відповідь на нього. Тим не менше, з методологією ми зустрічаємось кожен день. У найширшому розумінні цього терміну можна сказати, що методологія, на практичному рівні, це сукупність звичних прийомів, що ми використовуємо повсякдень у своїй діяльності, це та «призма», через яку ми сприймаємо світ. На нашу думку, доцільно виділити такі рівні методологічного знання, як загальну наукову методологію, спеціальну методологію пізнання та практичну методологію.

Практична методологія включає в себе вчення про побудову людської діяльності, що може також розглядатися як ціннісно-оцінювальна діяльність. Філософ В. Кемеров уточнює, що у поле методологічного аналізу також потрапляють проблеми повсякденного життя людей, їх спілкування та поведінки. Завданням методології стає виявлення, конструювання та перетворення схем діяльності, що «вбудовані» у повсякденний досвід людей [2].

Методологію, як сферу дослідження, не можна віднести до предмету дослідження якоїсь певної, однієї науки, це загальна дисципліна, що може бути названа «наукою про науку» та «шлях досягнення істини». Методологія — це наука про шлях пізнання світу. З чисто наукової точки зору — це сукупність методів та прийомів, що ми використовуємо у дослідженні будь-якого предмету, з практичної — наш світогляд, ті прийоми, що ми використовуємо у пізнавальній діяльності при осмисленні нового знання.

У «Філософському словнику» 1968 р. можна знайти такі визначення цього терміну: 1) сукупність прийомів дослідження, що застосовуються в будь-якій науці; 2) вчення про метод наукового пізнання і перетворення світу [11]. В іншому «Філософському словнику» методологія характеризується як: 1) сукупність пізнавальних засобів, методів, прийомів, що використовуються в будь-якій науці; 2) галузь знання, що вивчає засоби, передумови і принципи організації пізнавальної і практично-перетворювальної діяльності» [12].

У науковій літературі можна знайти і таке трактування поняття «методологія»: «поняття методології має два основних значення: система певних способів і прийомів, що застосовуються в тій чи іншій сфері діяльності (в науці, політиці, мистецтві тощо); вчення про цю систему, загальна теорія методу, теорія в дії» [13].

Отже, по відношенню до філософії методологія — це не тільки вчення про філософський метод, про методологічні функції філософії, а система всезагальних принципів пізнання.

Економісти сутність поняття «методологія» розуміють як «підсумок, синтез принципів і засобів пізнання, вироблених людством у процесі його пізнавальної та перетворювальної діяльності» [10] та як «вчення про структуру, логічну організацію, методи та засоби діяльності» [3].

Серед методів, що визначає методологія, можна виділити наступні:

- опис та аналіз рівнів наукового пізнання, специфіки методів дослідження на кожному з них;
- аналіз мови науки;
- виявлення сфери застосування окремих процедур (пояснення, докази);
- аналіз принципів та концепцій дослідження;
- забезпечення взаємодії та синтезу методів різних наук.

Таким чином, можна говорити про те, що методологія — це система певних методів, закономірностей, законів і принципів наукового дослідження, а також наука про цю систему. Вона складається з фундаментальної частини — загальнонаукових принципів, що лежать в основі тієї чи іншої дисципліни або дослідницької теорії, та практичної частини, що містить ряд конкретних методів і технік, що використовуються для вирішення конкретних завдань. Також, поряд з науковою методологією ми виділяємо практичну методологію, що займається практичними проблемами пізнання людей у повсякденному житті.

На межі проблематики практичної та наукової методології можна спостерігати зміну характеру самого методологічного знання: із методології загальних норм і правил діяльності вона перетворюється у методологію пояснення проблем людини. Таким чином сама методологія в останній час набуває статусу проблеми культури, стає важливим пунктом осмислення і переосмислення сучасної культурної проблематики [2].

Треба зазначити, що методологія дослідження певної науки не є вічною, вона змінюється з плином часу, як еволюціонує й саме наукове знання. Методологічна точка зору — це перш за все

практичний аспект науки, що дозволяє розглядати її як комплекс окремих дій, що й складають процес дослідження. Наука, якщо розглядати її як метод, безперервно змінюється, а поняття «науковості» неоднозначне і залежить від певних методологічних вподобань.

Отже, можна стверджувати, що система правил і процедур, які обов'язково повинні використовуватись у дослідженні, не є сталою і незмінною. Вона постійно аналізується та безперервно вдосконалюється так, щоб містити більш досконалі «основи» дослідження предмету, збільшити вірогідність отримання більш достовірного знання. Таким чином, те що зараз вважається науковим знанням, може виявитися не науковим, якщо зміняться погляди на метод його дослідження.

Ця змінність правил, методу дослідження робить науку явищем суспільним, культурним, що є суспільним креативом, який базується не на окремих судженнях, а на загальних основах і повинен сприйматися у соціальному контексті.

Так само, як змінюється методологія дослідження, зазнає змін і сама наука, що є логічним з точки зору її розвитку, тож економічна наука не є виключенням у цьому випадку.

Історично склалося так, що методи дослідження економічної теорії тісно пов'язані з предметом її дослідження. Політична економія, як і будь-яка інша наука розвивається, а отже змінюється предмет її дослідження, а разом з ним і метод. Зміна предмету відбувалась через кризу як економічної системи, так і, як наслідок, самої економічної теорії, через її неспроможність розв'язати проблеми економічного розвитку. Предмет економічної науки не є стабільним, незмінним явищем, оскільки він рано чи пізно прийде у суперечність реальним процесам в економіці, що постійно розвивається. З цього приводу Л. І. Абалкін пише: «У точних науках удосконалюється лише метод дослідження. Об'єкт залишається незмінним. На відміну від них у суспільствознавстві змінюється не лише метод аналізу, а й сам об'єкт. Він стає іншим... Відповідно, якщо змінюється предмет, то й ідеї, суспільна свідомість, філософія історії, економічна теорія не можуть залишатися незмінними» [1, с. 86].

Якщо дослідити історію еволюції методів дослідження економічної теорії, то можна вибудувати таку логіку її розвитку: ранні економічні школи (починаючи з давньогрецьких та давньоримських філософів, меркантилісти) вважали своїм предметом дослідження нагромадження багатства народу, що досягалося різними шляхами, а основні методи, що вони використовували при цьому,

були описові методи, метод наукової абстракції, історичний метод. Фізіократи, класична економічна школа, марксистичні вважали своїм предметом дослідження природу виникнення матеріального багатства і використовували метод історичного і логічного аналізу, діалектичний метод. Маржиналісти перенесли економічний аналіз на більш практичний рівень, запровадивши в економічному дослідженні математичні та статистичні методи аналізу, дедуктивний метод був досить поширений у неокласиків.

Інституціоналізм, як нова течія в економічному дослідженні, переніс економічний аналіз на якісно новий рівень, до розгляду економіки у сукупності з інституційними факторами її розвитку. Якщо раніше у дослідженні використовувалися абстрактні моделі за умови незмінного середовища, основною одиницею аналізу була модель «раціонального індивіда», то іституціоналісти перенесли свій аналіз у змінне середовище з обмеженим доступом до джерел інформації, де на економіку діють безліч соціально-культурних факторів. У своєму дослідженні вони використовують системний аналіз, методи компаративістики, базуються на саморусі та саморозвитку процесів, диференціації та інтеграції об'єкту як джерела його розвитку.

Сучасний розвиток методології дослідження економіки означений розумінням об'єктивної процесу переплетіння та взаємозв'язку всіх сфер життя, і економіки як його складової, його розвитку як єдиного цілого. Тому нині в економічному дослідженні превалює системний метод, синергетичний підхід та нова методологія дослідження — методологічний плюралізм.

Представники методологічного плюралізму у філософії економіки (Б. Колдуелл, Л. Боленд, Д. Макклоскі та ін.) виступають проти єдиної методології економічної науки «за свободу вибору методу дослідження» [15, с. 510]. На думку Колдуелла, визначальним положенням у методологічному плюралізмі є те, що «не існує універсального, логічно довершеного методу оцінки теорії» [16, с. 245]. Зростання знання не може бути описане як пряма лінія, еволюція науки представляє собою динамічний процес, що допускає «як постійність, так і мінливість, як однастайність, так і різку критику» [8, с. 244]. У рамках методологічного плюралізму визнається можливість і неминучість існування декількох, не схожих між собою парадигм, що відображають різні сторони предмету дослідження.

Яке ж завдання методології економічної науки з точки зору прихильників методологічного плюралізму? На думку Колдуелла, будь-яке дослідження з позицій методологічного плюралізму

повинне починатися з «раціональної реконструкції, як робіт із методології економічного дослідження, так і різних дослідницьких програм у рамках економічної науки» [16, с. 245]. Предмет методології розглядається у виявленні, вивченні і порівнянні принципів, на яких базуються різні школи, у визначенні сильних і слабких сторін відповідних теорій, а не просто у пошуку шляхів по удосконаленню існуючої теорії. Наступним кроком є критичний аналіз реконструйованої моделі та побудова на її основі нової, вдосконаленої теорії. При цьому, як зазначав австрійський філософ П. Фейєрбан, «згодиться все», тобто будь-які методи дослідження. Використання єдиного методу і виконання всіх його вимог, на думку Фейєрбанда, несумісне ні з реальною практикою наукового дослідження, ні з творчою природою пізнання.

Тобто, практична цінність нової методології полягає в тому, що вона «розв'язує руки» досліднику, не тримає його в рамках визнаної на певний час методології дослідження, при цьому значно розширюючи інструментарій його роботи. Також порівняльний аналіз досягнень різних шкіл економічного дослідження є корисним з точки зору їх удосконалення, обґрунтування нових висновків. Ще один, дуже важливий результат застосування методології плюралізму, є його синергетичний ефект від поєднання кількох методів дослідження. Тобто, поєднуючи різні методи у своєму дослідженні, вчений може отримати плідні результати, яких би не було при використанні цих методів поодиночі.

На нашу думку, є вірним твердження П. Фейєрбанда щодо застосування принципу «роби, що хочеш» у науковому дослідженні, адже тоді аргументи дослідника будуть мати діалектичний характер, тобто будуть опиратись на змінну реальність, а не на фіксовану множину стандартів. Це вагомий аргумент на користь даної методології, адже ми сьогодні живемо у середовищі, що постійно змінюється, й дуже швидкими темпами, де жодна економічна модель не перебуває у статиці, а еволюціонує та самовдосконалюється.

Які ж школи економічної теорії сприйняли ідеї методологічного плюралізму? Прийнято вважати, що сильно вплинула «нова методологія» на неортодоксальне кейнсіанство (Лейонхвуд, Клаєр, Шекл), також на неоавстрійську школу, в рамках якої найбільш послідовно була розвинена ідея суб'єктивності знання. В цілому необхідно відзначити, що розповсюдження ідей методологічного плюралізму багато в чому визначає картину сучасного розвитку політичної економії, бо такий підхід у методології в значній мірі відображає стиль сучасного наукового мислення.

Отже, можна зробити висновок, що сучасна методологія економічного дослідження — методологічний плюралізм — посідає достойне місце серед методів дослідження. Треба зауважити, що ця методологія може використовуватися не тільки в економічному дослідженні як спеціальна методологія, а й в інших науках. Можна із впевненістю стверджувати, що методологічний плюралізм буде корисним досліднику і на рівні загальнонаукової методології, адже синергетичний ефект від поєднання декількох методів дослідження не так просто проігнорувати. Таким чином, ми підходимо до думки, що методологію економічної науки цілком природно сприймати як складову загальнонаукової методології і використовувати у дослідженні її предмету як спеціальну методологію дослідження, так і загальнонаукову. Методологія економічної науки пройшла складний шлях формування, зародившись у надрах філософського знання, та, будучи його частиною, еволюціонувала разом із розвитком економічної думки, виокремилась в окрему галузь наукового дослідження, залишаючись при цьому невід’ємною частиною загальнонаукової методології пізнання.

Література

1. *Абалкин Л. И.* Марксово наследие и современная экономическая наука (круглый стол) // Вопросы экономики. — 2005. — №1. — С. 87—132.
2. Большая энциклопедия: В 62 т. Т. 29. — М.: ТЕРРА, 2006. — 592 с.
3. Большой экономический словарь / Под ред. А. Н. Азриеляна; 4-е изд. доп. и перераб. — М.: Институт новой экономики, 1999. — С. 332.
4. *Блауг М.* Экономическая мысль в ретроспективе. — М., 1994.
5. *Щенко П.* Економічні теоретичні концепції та їх предмет // Економіка України. — 2004. — № 5. — С. 56—61.
6. *Колпаков В. Л.* Эволюция экономической теории: от А. Смита к неосмитианству // Вопросы философии. — 2006. — № 11. — С. 73—84.
7. *Кохановский В. П.* Философия и методология науки. — М.: Ростов-на-Дону, 1999. — С. 167.
8. *Крауз-Мозер Б.* Теории политики. Методологические принципы / Пер. с польского. — Х.: Гуменитарный центр, 2008. — 256 с.
9. *Розмаинский И. В., Холодилин К. А.* История экономического анализа на Западе. — СПб., 2000. — Электронна точка доступу: polbu.ru/rozmainsky_econanalysis/.
10. *Суслов И. П.* Методология экономического исследования. — М.: Мысль, 1974. — С. 3.

11. Философский словарь. — М.: Политиздат, 1968. — с. 214.
12. Философский словарь. — М.: Политиздат, 1986. — с. 278.
13. Философский энциклопедический словарь. — М.: Советская энциклопедия, 1983. — С. 365.
14. *Фейерабэнд П.* Против методологического принуждения // Фейерабэнд П. Избранные труды по методологии науки. — М., 1986.
15. Електронна точка доступу: khazarzar.skeptik.net/books/feyerab/metod/index.html.
16. *McCloskey D. N.* The Rhetoric of Economic Science.: Essays on Methodology. Boston, 1983.
17. *Caldwell B. J.*, Beyond Positivism: Economic Methodology in the twentieth century London, 1982.

Статтю подано до редакції 11.02.09 р.

УДК 330.55.001

Л. А. Петренко, канд. екон. наук, старш. викл.,
ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»

ЛОГІКА ЕВОЛЮЦІЇ УЗАГАЛЬНЮЮЧИХ МАКРОЕКОНОМІЧНИХ ПОКАЗНИКІВ

Розглянуто причини еволюції концепції економічного зростання та проаналізовано тенденції видозмінення узагальнюючого макроекономічного показника.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічне зростання, економічний розвиток, валовий внутрішній продукт.

Загальноприйнятим критерієм віднесення країни до співтовариства розвинених у 1950—1980 рр. вважався показник ВВП, тобто досягнутий рівень економічного зростання. Наприкінці ХХ століття його все частіше стали замінювати категорією економічного розвитку і дискутувати з приводу показників його вимірювання.

На сьогодні серед дослідників економічного зростання та розвитку дискусії точаться переважно в площині уточнення сутності поняття, визначень та інструментарію вимірювання макроеконо-